

VĂN HOÁ VIỆT NAM THUỘC VÙNG VĂN HOÁ ĐÔNG NAM Á HAY ĐÔNG Á ?

ĐINH GIA KHÁNH*

1. Đến giữa thế kỷ thứ XX, các học giả đã có đủ cơ sở khoa học để khẳng định rằng có một vùng văn hóa gọi là vùng văn hóa Đông Nam Á, được phân biệt với các vùng văn hóa khác của Châu Á.

Dựa vào những thành tựu của khảo cổ học, dân tộc học, khoa nghiên cứu lịch sử, ngôn ngữ học, khoa nghiên cứu văn học, khoa nghiên cứu văn hóa dân gian, học giả người Pháp G.Coedès trong sách *Histoire ancienne des Etats hindouisés d'Extrême Orient* -1944 đã tóm lược cơ tầng văn hóa bản địa chung cho vùng Đông Nam Á. Sau đó, trong sách *Les peuples de la péninsule indochinoise* (Paris, Dunod - 1962), ông lại một lần nữa phát biểu ý kiến ấy.

Và người ta công nhận rằng văn hóa Việt Nam trong buổi khởi nguyên của nó đã hình thành trên cơ tầng văn hóa chung cho vùng Đông Nam Á nguyên thủy.

Hơn nữa, trong lãnh địa của Việt Nam, người ta đã tìm thấy nhiều nền văn hóa khảo cổ học tiêu biểu cho vùng Đông Nam Á tại các địa điểm như Hòa Bình (văn hóa đồ đá giữa), Bắc Sơn (văn hóa đồ đá mới), Đông Sơn, Sa Huỳnh, Óc Eo (văn hóa đồ đồng)...

Vì vậy, có thể rút ra kết luận sau đây: Việt Nam đã nằm trong vùng văn hóa Đông Nam Á thì việc nghiên cứu văn hóa Việt Nam được xem xét trong bối cảnh vùng văn hóa Đông Nam Á.

* Giáo sư, Trung tâm Khoa học xã hội và nhân văn Quốc gia, Việt Nam.

2. Nhưng vấn đề không chỉ đơn giản là như thế. Từ một quan điểm khác, nhiều học giả không coi Việt Nam là thuộc vùng văn hóa Đông Nam Á, mà thuộc một vùng văn hóa khác: vùng văn hóa Đông Á.

Trong sách *A Study of History* (Oxford University Press and Thames and Hudson Ltd - 1972) học giả người Anh Arnold Toynbee đã xếp văn minh Việt Nam vào cùng một nhóm với ba nền văn minh Đông Á: văn minh Trung Hoa và văn minh Triều Tiên, văn minh Nhật Bản.

Trong chương 7 của sách trên, liên quan đến nhận thức tổng quan về các nền văn minh, sau khi xác định những sự tương đồng giữa các nền văn minh Tây Âu và các nền văn minh Kitô chính thống giáo Đông Âu, ông đã khẳng định rằng có những sự tương đồng lớn hơn thế nhiều giữa một bên là văn minh Trung Hoa một bên là các nền văn minh Việt Nam, Triều Tiên, Nhật Bản. Và ông đã xếp bốn nền văn minh ấy vào cùng một nhóm (với văn minh Trung Hoa là trung tâm). Và như thế là bốn nước Trung Hoa, Việt Nam, Triều Tiên, Nhật Bản được coi như là thuộc cùng một vùng văn hóa gọi là vùng văn hóa Đông Á.

Năm 1986, học giả người Pháp Leon Vandermeersch đã đề xuất một quan niệm tương tự trong cuốn *Le nouveau monde sinisé* (Paris, Press universitaires de France - 1986). Ông khẳng định rằng Trung Hoa, Nhật Bản, Triều Tiên, Việt Nam là bốn nước thuộc “thế giới Trung Hoa hóa”. Trong chương 7 của sách trên, nhan đề “Chữ viết chung”, ông khẳng định rằng những nền văn minh của các nước thuộc “thế giới Trung Hoa hóa” dựa trên một cái nền tâm tính chung được tạo nên bởi việc cùng sử dụng một cách rộng rãi chữ Trung Hoa “từ đầu này đến đầu kia của thế giới Trung Hoa hóa ấy”.

Tóm lại, trong giới học giả phương Tây mà hai thí dụ nổi bật vừa được nêu lên, có nhiều người xếp Việt Nam, Trung Hoa, Triều Tiên, Nhật Bản vào cùng một nhóm nước, thuộc cùng một vùng văn hóa: đó là vùng văn hóa Đông Á.

Chẳng cứ gì học giả phương Tây ngày nay, mà nhiều học giả Việt Nam từ ngày xưa đã gọi Việt Nam, Trung Hoa, Triều Tiên, Nhật Bản là những nước “đồng văn”.

3. Ở đoạn trên của bản báo cáo khoa học này đã nêu lên nhận định rằng Việt Nam thuộc vùng văn hóa Đông Nam Á. Vậy thì, trong việc nghiên cứu văn hóa Việt Nam, người ta phải dựa trên cái nền của vùng văn hóa Đông Nam Á.

Nhưng ở đoạn dưới của bản báo cáo khoa học này lại nêu lên nhận định rằng Việt Nam thuộc vùng văn hóa Đông Á. Vậy thì, trong việc nghiên cứu văn hóa Việt Nam người ta phải dựa trên cái nền của vùng văn hóa Đông Á.

Hai nhận định trên có vẻ trái ngược nhau hoàn toàn, và nhận định này lại phủ định nhận định kia.

Thực ra, hai nhận định ấy có thể bổ sung cho nhau và không loại trừ nhau.

Để có thể tìm hiểu một cách sâu sắc và tinh tế các lĩnh vực khác nhau của văn hóa Việt Nam, phải xem xét nền văn hóa ấy từ hai giác độ.

Thứ nhất, phải nghiên cứu ngọn nguồn xa xưa của nó; thứ hai phải nghiên cứu quá trình tiếp biến văn hóa trong lịch sử.

4. Xem xét những ngọn nguồn xa xưa của văn hóa Việt Nam trong các thời kỳ tiền sử và sơ sử, có thể thấy rằng văn hóa Việt Nam bắt rễ sâu vào cơ tầng văn hóa chung của vùng Đông Nam Á nguyên thủy. Vì vậy mà có nhiều sự tương đồng giữa văn hóa Việt Nam và các nền văn hóa Đông Nam Á khác vốn cũng bắt rễ vào cơ tầng văn hóa chung ấy.

Nhiều công trình nghiên cứu đã chỉ ra rằng những yếu tố văn hóa nào gắn chặt với cơ tầng văn hóa của Đông Nam Á nguyên thủy thường là vững chắc và trường tồn, và các yếu tố ấy góp phần không nhỏ vào việc tạo nên cốt cách và bản sắc của dân tộc Việt Nam. Các yếu tố ấy có thể dễ dàng tìm thấy trong đời sống của dân chúng, trong văn hóa dân gian và cho đến ngày nay vẫn còn sống động.

5. Xem xét tiến trình lịch sử Việt Nam, người ta có thể chứng kiến tính năng động của văn hóa Việt Nam trong việc đồng hóa (thâu hóa) các ảnh hưởng văn hóa Ấn Độ nhất là các ảnh hưởng văn hóa Trung Hoa.

Trong hai thiên niên kỷ vừa qua, nhân dân ta đã thừa hưởng không ít những thành tựu văn hóa của Ấn Độ và đặc biệt là những thành tựu văn hóa của Trung Hoa.

Nhân dân ta tiếp thu có chọn lọc những thành tựu văn hóa nước ngoài ấy sau khi đã thích nghi chúng với những nhu cầu của đời sống Việt Nam và với bối cảnh của văn hóa bản địa Việt Nam.

Ảnh hưởng của văn hóa Trung Hoa phần lớn được thấy ở văn hóa bác học của Việt Nam. Đó là việc sử dụng chữ Hán, việc chế tác ra chữ Nôm trên cơ sở chữ Hán, việc vay mượn khuôn thức thể chế của việc tổ chức nhà nước, việc vay mượn mô hình và điển tích trong văn hóa bác học Trung Quốc để xây dựng văn học, nghệ thuật và học thuật.

Quá trình tiếp biến (tiếp thu và cải biến) văn hóa như thế ở Việt Nam có phần giống với quá trình ấy ở các nước Triều Tiên và Nhật Bản.

Như vậy là, theo một ý nghĩa nào đó, nhất là trong lĩnh vực văn hóa bác học, Việt Nam thuộc vào vùng văn hóa Đông Á (cùng với Trung Hoa, Triều Tiên, Nhật Bản).

6. Tóm lại, để có thể có sự hiểu biết tốt nhất về những ngọn nguồn và cơ sở của văn hóa Việt Nam, người ta phải bắt đầu với cơ tầng văn hóa chung cho cả

vùng Đông Nam Á nguyên thủy. Và theo ý nghĩa này thì Việt Nam cần được coi như thuộc vùng văn hóa Đông Nam Á.

Nhưng, trong hai thiên niên kỷ vừa qua, với tiến trình lịch sử, với sự giao lưu văn hóa giữa Việt Nam và Trung Hoa, Triều Tiên, Nhật Bản, văn hóa Việt Nam đã có thêm nhiều nội dung tương đồng với các nội dung của các nền văn hóa Trung Hoa, Triều Tiên, và Nhật Bản. Và như thế thì Việt Nam cần được coi là thuộc vùng văn hóa Đông Á.

Vậy là, nhận định cho rằng Việt Nam thuộc vùng văn hóa Đông Nam Á không loại bỏ nhận định cho rằng Việt Nam thuộc vùng văn hóa Đông Á.

Hơn thế nữa, nếu coi Việt Nam chỉ đơn thuần thuộc vùng văn hóa Đông Nam Á hoặc chỉ đơn thuần thuộc vùng văn hóa Đông Á thì người ta dễ sa vào cái nhìn phiến diện, thiên lệch.